

Müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatının əsas yaradıcılarından biri olan Xalq yazıçısı Anar çoxcəhətli yaradıcılıq fəaliyyətinə malik görkəmli yazıçı və tanınmış ictimai xadimdir. Anarın ədəbiyyatımızın və ictimai fikrimizin inkişafı yollarında keçdiyi məsuliyyətli və şərfəli yol ölkəmizin və xalqımızın müstəqillik taleyi ilə üzvi surətdə bağlı olub, ədəbiyyat və incəsənətimizin inkişaf etdirilməsindən müstəqil dövlətçiliyimizin qazanılmasına və daha da möhkəmləndirilməsinə qədərki bütün istiqamətləri özündə birləşdirir.

Ölkəmizin ən görkəmli yaradıcı ziyalılarından biri olan Yazıçı Birliyinin sədri, Xalq yazıçısı Anar Azərbaycan ədəbiyyatında altmışıncı ədəbi hərəkatının əsas liderlərindən biridir. Azərbaycanda altmışıncı ədəbi fəaliyyətinin ədəbiyyatda yenilənmə meyllerindən ədəbi-ictimai hərəkat səviyyəsinə qalxmasında Xalq yazıçısı Anarın böyük xidmətləri vardır. Onun həm altmışıncı ədəbiyyatın ideya-estetik enerjisini özündə əks etdirən, orijinal sənətkarlıq xüsusiyyətlərinə malik olan bədii əsərləri, həm də nəşr etdiyi "Qobustan" jurnalı vasitəsilə həyata keçirdiyi ümum-millə yaradıcı fəaliyyət ölkəmizdə ədəbi-ictimai proseslərin altmışıncılardan - altmışıncı hərəkatı məqamına yüksəlməsində müstəsna dərəcədə əhəmiyyət kəsb etmişdir. Daha doğrusu, Anar sovet dövrü Azərbaycan ədəbiyyatının müəkkəb ictimai-siyasi mühiti içərisində yeni ədəbiyyatın əsas yaradıcılarından biri kimi qəbul olunmuşdur. Hətta keçmiş Sovet İttifaqı məkanında da altmışıncıların təmsil edən bir neçə tanınmış yeni nəsəl yazıçı və şairlə birlikdə Anar altmışıncıların parlaq bir nümunəsinə çevrilərək ədəbi prosesin istiqamətini dəyişdirməyi bacarmışdır. Anar özünün dərinməzmunlu əsərlərini Azərbaycan ədəbi mətbuatı ilə yanaşı, keçmiş SSRİ-nin dünyada yayılan və oxunan "Noviy mir", "Drujba narodov", "Yunost" kimi jurnallarında da çap etdirməklə həm müttəfiq respublikalarda, həm də Avropa ölkələrində, ən azı keçmiş sosialist düşürgəsində nöinki tanınmış, hətta altmışıncı hərəkatının önünə çıxmışdır.

Heç şübhəsiz, Anar XX əsrin altmışıncı illərində fərqli ədəbi nəsəl kimi meydana çıxmış altmışıncıların ən görkəmli - İosif Brodski, yaxud Yevgeniy Yevtushenko və ya Andrey Voznesenski ilə müqayisə etmək olar. Hətta bu müqayisədə də əsl ədəbiyyat yaratmaq baxımından Anar xeyli dərəcədə qabaqdadır. Rusiya altmışıncıların ictimai-siyasi pafos və açıq publisistik etirazlar ön mövqedə olduğu halda, Anar da cəmiyyətdəki ziddiyyətlərin həyatın adilliklərini və dərinliklərini təsviri fonunda təsvir edilməsi ilə rejimin daxili mahiyyətinin puçluğunun, çöküşünün təqdimatı diqqət mərkəzinə çəkilmişdir. Beləliklə, Anar və "Qobustan" jurnalı sovet ədəbiyyatı mühitində həmin ədəbiyyatın əsaslandığı ideoloji mühiti açıq şəkildə tənqid etmədən sosialist realizmi yaradıcılıq metodunun prinsiplərinin çərçivəsindən çıxan, bu ideoloji cərəyanın sədlərini aşan yeni tipli ədəbiyyat yaratmaqla ədəbi mühitin məcrasını gerçək insana və real həyat həqiqətlərinə doğru istiqamətləndirmişdir. Müasirləri və həmfikirilərindən bir çoxunun siyasi publisistika üslubunda dediklərini əsl ədəbiyyat vasitəsilə ifadə etmişdir.

XX əsrin altmış-səksənci illərində Anarın sənət realizm üslubunda yazdığı bədii əsərlər sosialist realizmi metodunun ideoloji buzlarını sındırması və yeni tipli ədəbiyyatın aydın bir modelini meydana qoymuşdur. "Nəsrin fəzası" adlı elmi-ədəbi traktatı altmışıncı ədəbiyyatının və yeni realizm ədəbi axınının manifesti kimi səslənmişdir. "Nəsrin fəzası" geniş mənada da ədəbiyyatın fəzasını və üfqiqlərini müəyyən edən və istiqamətləndirən mükəmməl elmi-ədəbi traktatdır. Tə-

rəddəd etmədən Anarın altmışıncı illərdə qələmə aldığı bir çox əsərləri - "Ağ liman", "Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi", "Molla Nəsrəddin - 66" və sair orijinal bədii nəsr nümunələrini Azərbaycanda altmışıncıların fəaliyyətinin ədəbiyyatda yenilənmə meyllerindən ədəbi-ictimai hərəkat səviyyəsinə qalxmasında Xalq yazıçısı Anarın böyük xidmətləri vardır. Onun həm altmışıncı ədəbiyyatın ideya-estetik enerjisini özündə əks etdirən, orijinal sənətkarlıq xüsusiyyətlərinə malik olan bədii əsərləri, həm də nəşr etdiyi "Qobustan" jurnalı vasitəsilə həyata keçirdiyi ümum-millə yaradıcı fəaliyyət ölkəmizdə ədəbi-ictimai proseslərin altmışıncılardan - altmışıncı hərəkatı məqamına yüksəlməsində müstəsna dərəcədə əhəmiyyət kəsb etmişdir. Daha doğrusu, Anar sovet dövrü Azərbaycan ədəbiyyatının müəkkəb ictimai-siyasi mühiti içərisində yeni ədəbiyyatın əsas yaradıcılarından biri kimi qəbul olunmuşdur.

Anarın ədəbiyyat fəzası və gerçəklikləri

Nəsrəddin" satira əsərlərinin yaradıcı şəkildə davam etdirilməsi demək idi. Anar "Molla Nəsrəddin - 66" silsiləsi ilə Azərbaycan satirik nəsrini "Sayların sərgüştü", "Zarafatsız", "Gülməşəkər kəndinin sabahı", "Zəncir", "Kəlam qonaqlığı" və sair kimi nadir satiralarla zənginləşdirmişdir. "Molla Nəsrəddin - 86" hekayələr silsiləsi ilə Anar yeni dövrün realist-satirik ədəbiyyatını böyük sənət zirvəsinə qaldırılmışdır. Xalq yazıçısının müstəqil hekayələr kimi yazdığı "Yaxşı padşahın nağılı", "Paqonlu kabuslar", "Kim Dalı"; yaxud yaşasın söz azadlığı", "Muhakkək görüşürüz" kimi hekayələrini də "Molla Nəsrəddin - 86" seriyasına daxil etməklə klassik mollanəsrəddinçiliyin yeni mərhələsini yaratmışdır. Azərbaycan ədəbiyyatında mollanəsrəddinçiliyin Mirzə Cəlil mərhələsi və Anar dövrü vardır.

Böyük mübahisələrə qarşılanan məşhur "Anlamaq dərdi" əsəsi Anarın və ümumən, altmışıncıların ustad kimi qəbul etdikləri Cəlil Məmmədquluzadonin sənət ideallarını fərqli bir traktovkada şərh etməkdən başqa, həm də yeni dövrün mollanəsrəddinçiliyi - azərbaycançı ədəbiyyatının proqramı kimi qəbul olunmuşdur. İlk dəfə Sovet İttifaqının paytaxtı Moskvada çıxan "Noviy mir" jurnalında çap edilən diktəndən sonra Azərbaycanda oxuculara çatdırmaq imkanı qazanan, ciddi ədəbi-ictimai məzmunu malik olan bu əsər geniş mənada müttəfiq respublikalarda da özünəməxsus əks-səda doğurmaqla SSRİ miqyasında yeni ədəbiyyatın və fərqli ədəbi nəsəl gələcəyini buzqırını missiyasını icra etmişdir. Anarın "Ağ liman" povestini altmışıncı ədəbiyyatının yeni tipli sənəqramı, "Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi" romanı isə bu ədəbiyyatda kiçik insana və gerçək həyata doğru dönmüşün qaçılmaz olmasının isbatıdır. "Dantenin yubileyi" povesti so-

vet siyasi sisteminin qocalıb köhnəməsinin və çökməyə məhkum olmasının Azərbaycan ədəbiyyatında ilk paroludur. "Yaxşı padşahın nağılı" hekayəsi isə sovet cəmiyyətinin ədəbi alleqoriyasıdır. "Ağ qoç, qara qoç" dövlət müstəqilliyi idealının mükəmməl romanıdır.

XX əsrin II yarısı Azərbaycan dramaturgiyasının görkəmli yaradıcıları sırasında Xalq yazıçısı Anarın da fəxri yeri vardır. "Adamın adamı", "Şəhərin yay günləri", "Şəhərin qış günləri" Anarın yeni dövr Azərbaycan dramaturgiyasındakı ədəbi möhürüdür. "Sizi deyib gəlmişəm" pyesi ilə Anar klassik mollanəsrəddinçilərin öz sözləri vasitəsilə, heç bir əlavə və düzəliş etmədən orijinal bir nümunəni yaratmışdır. Bu həm də mollanəsrəddinçiliyi əsərlərin büt-

vəs adlandırsa da, hətta "həvəsdi-nə bəsd" desə də, onun yaradıcılığında poeziya davamlı yer tutur. Müəssisə olunan əsas cəhət bundadır ki, Anarın şeirləri daha çox intellektual fikirlərin poetikləşdirilməsindən yəqinləşir. Anar bir çox hallarda məqalələrində və ya nəsr əsərlərində ifadə etdiyi tezisləri müstəqil şeirlərə çevirir. Şeirlərini kitab halında oxuculara çatdırması, növlərinə nəsr etdiyi uşaq şeirlərini böyük həvəslə yazmaqda davam etdirməsi şeir yazmaq onun Anar da közərməkdə olduğunu, sönməyəcəyini aydın surətdə göstərir. Anarın nəsrindəki lirizmin bir kökünü onun şeirə bağlı olmasından irəli gəlir.

Azərbaycanda tənqid və ədəbiyyatşünaslığın inkişafında da Anarın müstəsna xidmətləri var

qoç, qara qoç" povesti dünyanın ən mürəkkəb prosesləri içərisində müstəqil dövlətçiliyi qoruyub saxlamağın və daha da möhkəmləndirməyin ədəbi təlimatı təəssüratı yaradır. Anarın yazıçı fəhmi və ictimai xadim kimi həyatı dərindən təhlil edib qiymətləndirmək istedadı "Ağ qoç, qara qoç" əsəri vasitəsilə müstəqil dövlətçiliyin mahiyyətinin dərindən dərk olunmasına və gələcəyə işiq salınmasına imkan yaradır. "Göz muncuğu" romanı ilə Anar dövlət müstəqilliyi mövzusunda müstəqil yazıçı baxışlarını tamamlayıb. Anar öz oxucusuna müstəqil Azərbaycanı "göz muncuğu" kimi qorumağın əsl vətəndaşlıq borcu olduğunu çatdırır. İdeya-məzmun cəhətdən olduğu kimi, bədii-sənətkarlıq baxımından da bu əsər

yaradıcılıqla ifadə olunmuş vəhətdəndən yəqinləşir. Novator yazıçının orijinal bədii formaya malik olan bədii əsərləri məzmunca da yenidir. Anar ədəbiyyata, sadəcə, müşahidə etdiyi deyil, koşf etdiyi həyat materialını və yeni imkanı götürmüşdür. "Ağ liman", "Beşmərtəbəli evin altıncı mərtəbəsi", "Macal" və başqa əsərlərində təsvir edilən hadisələr və insanlar yazıçının özünə qədər və həyata özündən sonra da ədəbiyyatda heç bir qələm ustadının əsərlərində rast gəlmədiyimiz hadisələr və bənzər hadisələrdir. Bu əsərlərin mövzusu da, süjeti də, obrazları da Anarə məxsusdur.

Anar Azərbaycan ədəbiyyatında fərqli ədəbi simadır. Yaradıcılığın müstəqillik dövrünə aid əsərlərində də Anar hamının gözü qarşısında cəryan edən adi əhvalatları ədəbiyyat mövzusunda çevirməklə, yaradıcı tarixi mərhələnin mahiyyətini ədəbiyyat vasitəsilə canlandırmaqla çıxardığı notionaləri oxucunun gözü açan, onu daha dərindən düşüncəyə yönəldirən qənaətlər kimi təqdim edir. Fikrimcə, Anarın "Ağ qoç, qara qoç" əsəri Azərbaycan ədəbiyyatında keçid dövrünün ən böyük romanıdır. Bu esərdə müstəqillik qazanmış ölkəni çətin şəraitdə əhatə edən qara buludların çərvəsindən çıxarıb qoruyub saxlamağın zəruriliyi yazıçı-filosof səviyyəsində təsvir edilərək ümumiləşdirilmişdir. "Otel otağı" povesti isə xalq yazıçısının xalqına açılan dünyadakı ayıqlıq mesajıdır, sadəlvəhliklə bələsindən xilas olmağa çağırışıdır. Anar Azərbaycan xalqının tarixi taleyini, cəmiyyətin qabarma və çökmələrini müstəqillik səviyyəsində dərindən dərk etməyin və bütün bunları görkəmli müstəqillik yazıçısı kimi istedadla şərh etməyin əsl nümunəsini göstərir. "Yaşamaq haqqı" ədəbi-tarixi traktatı yazıçı-vətəndaş-ictimai xadim Anarın Azərbaycan xalqının çoxəsrlik taleyini, keşməkeşli həyatı və mübarizə yollarını, görkəmli şəxsiyyətlərini idealları və aqibatını, nəhayət, gələcəyə baxışlarını əks etdirən möhtəşəm ədəbi-tarixi salnamədir. Bir sözlə, Xalq yazıçısı Anarın ədəbiyyat fəzası Azərbaycan ədəbiyyatının tarixi təkamülünün və müasir inkişafının bütün imkanlarını və geniş üfqiqlərini əks etdirir.

Yazıçı-təşkilatçı kimi də Xalq yazıçısı Anar böyük uğurlara imza atmışdır. Azərbaycan Yazıçılar Birliyi kimi məsuliyyətli və şərfəli bir yaradıcılıq təşkilatına uzun dövr ərzində rəhbərlik etməyi böyük uğurla davam etdirməsi Anarın çoxcəhətli fəaliyyətinin mühüm nailiyyətlərindən biridir. Ədəbi-elmi təşkilatların dağıdılmasına dair çağırışların gür səslə boyan edildiyi çətin bir dövrdə Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin və onun mətbu orqanlarının yaşadılmasına nail olması Anarın tarixi xidmətlərindəndir. Vaxtilə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı və Mədəniyyət komissiyasının rəhbəri kimi də ölkəmizdə yaradıcı ziyalıların həmrəyliyini və birliyinin təmin olunması, dəstəklənməsi, istiqamətləndirilməsi işinə ürəklə xidmət etmişdir.

O, sözlün böyük mənasında, müstəqillik dövrü Azərbaycan ziyalılığının rəmzidir. Azərbaycan dövləti Xalq yazıçısı Anarın xidmətlərinə dəim yüksək qiymət vermişdir. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin "İstiqlal" və "Heydər Əliyev" kimi ən möhtəbər ordenləri ilə təltif edilmiş, Dövlət mükafatına layiq görülmüş Anar müstəqilliyin, xalqımızın, ədəbiyyatımızın və ictimai fikrimizin daha da inkişaf etdirilməsi yollarında yorulmadan xidmət göstərərkə davam edir. Bu gün Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin sədri, Xalq yazıçısı Anar yeni-yeni qiymətli bədii əsərlər yaratmaqla və dünya miqyasında ölkəmizi və ədəbiyyatımızı yüksək səviyyədə, layiqincə təmsil etməklə müstəqil dövlətimizə və xalqımıza qarşısında özünün böyük borcunu şərfələrinə yetirir.

İSA HƏBİBBƏYLİ,
AMEA-nın prezidenti,
Milli Məclisin deputatı, akademik